

Sociologie za mřížemi? Penitenciární sociologie v České republice.

Autor: Lukáš Dirga, Západočeská univerzita v Plzni (člen katedry sociologie, zaměstnanec Ministerstva spravedlnosti).

Abstrakt: Článek se zabývá rolí sociologů ve vězeňském systému v ČR. Tato role byla v průběhu času oslabena a sociologové se z věznic téměř vytratili. Článek mapuje historický vývoj a srovnává role sociologických pracovníků v České republice a v zahraničí.

Pojmy:

penitenciární

- samotný pojem penitenciární je překládán jako „týkající se vězeňství“ [Mařádek 2003: 49]
- Je to přívlastek používáno k označení aspektů spojených s dobou strávenou za mřížemi

Penitenciární sociologie

- „specializovaný obor sociologie, který zkoumá sociální vazby, strukturu, její fungování a účinnost v penitenciárním procesu pod zorným úhlem naplnění účelu výkonu trestu“ [Černíková 2008: 16]
- nesouvisí pouze s životem za mřížemi, ale také vně vězeňské zařízení
- Za penitenciární sociologii považuji takovou sociologickou práci zaměřenou na oblast výkonu trestu odnětí svobody a života po propuštění z perspektivy všech dotčených aktérů bez ohledu na vazbu výzkumníka ke zkoumanému prostředí a míru jeho angažovanosti. (autor)
- mapování vězeňských kultur/subkultur, rozšiřování poznatků, řešení odhalených problémů

Vězeňská subkultura – vytvářena dvěma modely – deprivací (základem je adaptace na vězeňské prostředí -> deprivace) a importační (vnášení kulturních aspektů a zvyklostí kriminálních subkultur mimovězeňského světa)

Možné pozice penitenciární sociologie

- pozorující = externí - analyzuje funkčnost vztahů v rámci věznice a předkládá návrhy a doporučení směřující k zvýšení efektivity instituce – nezávislí na konkrétním zařízení (převládá) (v historii např. Foucault)
- intervenující = interní - jsou součástí vězeňského světa a analyzují vztahy zevnitř (zaměstnanci VSČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci – resort spravedlnosti)

Měření kvality života ve věznicích

- MQPL (Measuring the Quality of Prison Life)
- příklad aplikovaného sociologického vězeňského výzkumu
- vznikl v Británii – evaluace a komparace jednotlivých věznic

Výkon penitenciární praxe

- ve třech formách zařízení
  - věznice
  - vazební věznice
  - detenční ústavy
- zaměstnanci VSČR (dozorčí služba)
- sociolog – odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu (výzkumná, analytická a poradenská činnost – možní členové poradních orgánů věznice)

Výzkum

Metoda:

- Kvalitativní výzkum založený na polostrukturovaných rozhovorech doplněný o obsahovou analýzu dokumentů (předpisy VSČR, legislativní prameny a koncepční strategické dokumenty)

Respondenti:

- vybírání záměrně
- sociologové oddělení výkonu trestu působící v českých věznicích (nepodařilo se zkontaktovat)
- 7 vedoucích oddělení výkonu trestu působících v mužských i ženských věznicích (sociologové jsou jim podřízeni)
- 2 ředitelé věznic
- 1 zástupce GŘVSČR (generální ředitelství)
- 1 zástupce ministerstva spravedlnosti
- 1 zástupce AVSČR (akademie)

Délka rozhovorů

- 25 – 90 minut

Úvod výzkumu

- Hlavním cílem porevolučního vězení bylo překonání komunistických pozůstatků a nastartování transformace směřující k vytvoření vězeňského systému konkurujícího vyspělým evropským zemím. S tím měla pomoci právě sociologie
- Zapojování sociologů od roku 1991, legislativně ukotveno 1993
- Výzkumná pozornost byla upřena zejména na oblasti vztahů mezi účastníky vězeňského světa, neformálních sociálních struktur a obecných souvislostí výkonu trestu. Sociolog měl dále vymezeny praktické činnosti, kdy se podílel na vytváření programů zacházení, návrhů na ubytování vězňů, jejich přeřazování do jiných věznic, zařazování do zaměstnání a vzdělávání. Sociolog se podílel na přípravě návrhů na přerušení trestu, udělování návštěv a na zkoumání příčin mimořádných událostí

Výsledky výzkumu

- Nejasnosti v roli sociologa
- Neochota ze strany zaměstnavatelů
- Přílišná byrokratizace

- Sociolog až na posledním místě

Závěr

- V rámci českého vězeňství dlouhodobě převládá externí typ spolupráce se sociology. O interní spolupráci není zájem.
- Převládá nicméně názor, že za současných podmínek by si české vězeňství s integrací sociologů do každodenního chodu věznic poradit nedokázalo
- Vedoucí věznic jsou ochotni reflektovat a částečně popsat přínos, nicméně nevidí všechny pozitivní aspekty
- Povědomí je mezi zástupci českého vězeňství v současné době formováno primárně na základě výpovědí pamětníků, kterých však neustále ubývá
- Poměrně jasně se ukázalo, že ze strany nejvyššího managementu VSČR není směrem k ředitelům věznic přínos sociologie nijak komunikován. Zájem o sociologii tak od počátku devadesátých let postupně vymizel s tím, jak z českého vězeňství odešli zaměstnanci s přímou zkušeností, kteří by mohli předat své zkušenosti
- Nyní je vhodné klást primární důraz na externí spojení se sociologií a postupně budovat pozici pro případný budoucí návrat sociologů do každodenní praxe za mřížemi českých věznic
- Částečnou vinu na uvedeném stavu však nese i sama sociologie, která není v českém kontextu příliš aktivní, nedokáže plně prezentovat svůj možný přínos pro vězeňství a není schopna vychovávat penitenciární sociology